

Tarton Yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Viron kielen ja yleisen kielitieteen laitos

Suomalais-ugrialaisten kielten osasto

Merilyn Palmiste

Lähdekielen vaikutus suomalaisten vironoppijoiden puheessa

Bakalaureustutkielma

Ohjaaja Tiina Nahkola

Tartto 2019

Sisällys

Johdanto	3
1. Teoreettisia lähtökohtia lähdekielen vaikutuksen tutkimiseen	5
1.1. Lähisukukielten keskinäinen ymmärrettävyys	5
1.2. Toisen kielen oppiminen	7
1.3. Lähdekielen vaikutus kohdekieleen	8
1.4. Koodinvaihto	10
1.5. Negaatio suomessa ja virossa	11
2. Tutkielman toteutus.....	14
2.1. Materiaalin keruu	14
2.2. Informantit.....	15
3. Kvalitatiivinen haastatteluaineiston analyysi.....	17
3.1. Lähdekielen vaikutuksesta johtuvat konstruktiot	17
3.2. Viro-suomi-viro koodinvaihto vironoppijoiden puheessa.....	19
3.3. Suomen ja viron negaation vertailu	22
Yhteenveto	26
Lähtekeele mõju soome üliõpilaste eesti keele kõnes. Kokkuvõte	27
Lähteet.....	28
Liitteet	31

Johdanto

Tässä työssä tutkitaan lähdekielen vaikutusta suomalaisten vironoppijoiden puheeseen. Tässä työssä käytetään aineistona Tartossa asuvien suomalaisten opiskelijoiden puhetta, joka nauhoitettiin ryhmähaastattelujen muodossa. Tutkielman tavoitteena on tutkia äidinkielen vaikutusta sekä koodinvaihdon ilmiötä suomalaisten opiskelijoiden puheessa. Työn analyysin loppuosassa näytetään, miten suomalainen vironoppija käyttää kiellon ilmaisemiseksi *mitte*-partikkelia ja kieltomuodostoa *pole* informanttien puheessa. Negaatiolla halutaan tarkastella, esiintyykö kieltosanojen tuotoksien yhteydessä myös lähdekielen tai kohdekielen vaikutusta.

Aikaisempi kontrastiivinen tutkimus suomenoppijoiden suomesta tai vironoppijoiden virosta on enimmäkseen perustunut kirjoitettuun kieleen (ks. esim. Kaivapalu 2005; Kaivapalu ym. 2010). Tarkastelemalla puhuttua kieltä voidaan nähdä kielen käytössä sellaisia kielen ilmiöitä, joita kirjoitetussa kielessä emme välttämättä näkisi.

Kielitieteessä ja kielen oppimisen tutkimuksissa (ks. esim. Kaivapalu 2005) *lähdekieleksi* (engl. *source language*) määritellään oppijan ensimmäinen omaksuttu kieli – äidinkieli, kun taas *kohdekieleksi* (engl. *target language*) luokitellaan opittava kieli, jota kielenoppija oppii toisena tai vieraana kielenä. (Sajavaara 1999a: 75) Tähän tutkimukseen osallistuneiden suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden lähdekielenä on suomi ja kohdekielenä on viro.

Kielenoppija on henkilö, joka iästään riippumatta opiskelee kieltä joko toisena tai vieraana kielenä. Kielenoppija oppii seuraavia kieliä äidinkieltensä pohjalta, mutta todellisuudessa kieliä opitaan myös toisen tai vieraan opitun kielen välityksellä. Vironoppija on viron kielen oppija, joka opiskelee viroa toisena tai vieraana kielenä virolaisessa kielenoppimisypäristössä tai kieliyhteisön ulkopuolella. Tässä työssä käytetään termin *kielenoppija* ohella myös termiä *vironoppija*, jolla viitataan suomalaiseen yliopisto-opiskelijaan, joka on opiskellut viron kieltä, mutta ei varsinaista viron kielitiedettä.

Lähdekielen vaikutuksesta käytetään termiä *transfer* (engl. *transfer*), joka tarkoittaa siirtovaikutusta lähdekielestä kohdekieleen. Lähdekielen vaikutus nähdään kielenoppijan

prosessoinnin tuloksena, kun kohdekielessä syntyy kielenoppijan tuotoksia. (Sajavaara 2006: 11)

Koodinvaihto (engl. code-switching) on monen kielen käyttäminen samassa repliikissä tai lausumassa (Verschik 2004a: 25–26). Tässä tutkimuksessa tutkitaan koodinvaihtoa vironoppijoiden lausumissa.

Analyysin tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Miten lähdekielen vaikutus näkyy Tarton suomalaisten vironoppijoiden puheessa?
- 2) Millaista koodinvaihtoa ilmenee Tarton suomalaisten vironoppijoiden tuottamissa lausekonstruktioissa?
- 3) Miten vironoppija käyttää viron *mitte*-partikkelia ja kieltomuodostoa *pole* kiellon ilmaisemisessa?

Tutkielman rakenne on seuraava:

Tutkielman ensimmäisessä luvussa käsitellään lähisukukielten keskinäistä ymmärrettävyyttä, toisen kielen oppimista, lähdekielen vaikutusta kohdekieleen sekä koodinvaihtoa suomen ja viron välillä. Esitellään myös suomen ja viron negation vertailu.

Toisessa luvussa kerrotaan tutkimuksen toteutuksesta ja aineiston keruusta sekä annetaan taustainformaatiota tutkimukseen osallistuneista informanteista.

Kolmannessa luvussa analysoidaan ensin lähdekielen vaikutusta informanttien puheessa. Sitten katsotaan koodinvaihtoa informanttien tuottamissa lausumissa. Lopuksi verrataan informanttien kiellon käyttöä kohdekielessä idiomaattiseen viroon ja suomeen. Analyysiosan alussa perustellaan esimerkkien valinta ja selitetään merkintätapa.

1. Teoreettisia lähtökohtia lähdekielen vaikutuksen tutkimiseen

Tässä luvussa kuvaillaan lähtökohtia lähdekielen vaikutuksen tutkimiseen. Ensin tutustutaan lähisukukielten keskinäiseen ymmärrettävyyteen ja toisen kielen omaksumiseen. Seuraavaksi perehdytään tämän tutkielman olennaiseen aiheeseen, lähdekielen vaikutukseen kohdekieleen. Sitten kerrotaan koodinvaihdon ilmiöstä, jota esiintyy ensinnäkin puheessa, mutta myös kirjoitetussa kielessä (ks. tarkemmin Frick 2010). Lopuksi vertaillaan suomen ja viron negaatiota.

Tämä tutkimus pohjautuu puhutun kielen aineistoon, joten lauseen synonyymina käytetään sanaa lausuma. Lausuma on puheessa esiintyvä toiminnallinen kokonaisuus. Lausuma on puheessa esiintyvä itsenäinen kommunikatiivinen kokonaisuus, joka muistuttaa tietyiltä osin kirjoitetun tekstin virkettä. Spontaanissa puheessa lausumat muodostavat repliikin eli puheenvuoron tai osan siitä puheenvuorosta. (VISK § 1003)

1.1. Lähisukukielten keskinäinen ymmärrettävyys

Tiedetään, että lähisukukielillä on semanttista, rakenteellista ja funktionaalista samanlaisuutta. Kieltenvälinen samankaltaisuus eli konvergensi auttaa kohdekielen ymmärtämisessä ja tuottamisessa (Kaivapalu ym. 2011: 134). Toisaalta kielten geneettiseen ja typologiseen taustaan perustuvat kielenoppijan käsitykset ja kokemukset lähisukukielten samanlaisuudesta ja erilaisuudesta (Kaivapalu ym. 2010: 72). On luonnollista, että esimerkiksi suomenkieliset vironoppijat ja vironkieliset suomenoppijat turvautuvat omaan äidinkieleensä. Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010) ovat tutkineet reseptiivista monikielisyyttä, eli miten suomalaiset ymmärtävät viroa pelkästään äidinkielen pohjalta (ks. Kaivapalu ym. 2010).

Kieltenvälinen vaikutus, myös kognitiivisessa, psykolingvistiksessä ja sosiokulttuurisessa kontekstissa on suomenoppijoiden ja vironoppijoiden oppimisprosessissa huomattavasti enemmän mukana kuin etäkielten opiskelussa (Kaivapalu ym. 2010: 72).

Kun opiskellaan kieltä, joka on hyvin läheinen äidinkielen kanssa, aikaisempi tieto on jatkuvasti hyödyllistä, mutta etäisten kielten oppimisessa ei niin paljon (Ringbom 2007: 1).

Ajatellaan, että suomalainen vironoppija osaa jo valmiiksi monia asioita äidinkieltensä pohjalta, koska viro ja suomi ovat lähisukukieliä (Remes 1995: 7). On muistettava, että läheisten kielten opiskelijat ovat eri asemassa kuin etäkielten opiskelijat. Tämä ei tarkoita sitä, että kielten läheisyys takaisi kielen oppimisen helposti ja vaivatta. (Sajavaara 1999b: 123) Kielten opiskeluun voi käyttää apuna kielten läheisyyttä ja tietoisesti hyödyntää tietoa lähisukukieltenvälisistä samankaltaisuuksista ja erilaisuuksista.

Monien muiden kielten osaaminen on lähisukukielten omaksumisen kannalta myös tärkeää, sillä jokainen opittu kieli edistää kielenoppijan kohdekielen ymmärtämisprosessia. Muikku-Wernerin ja Heinosen tutkimuksessa, (2012) tekstin semanttisista sidoksista ja lähisukukielten ymmärrettävyydestä annettiin suomalaisille lukiolaisille tehtäväkseen kääntää viron sanoja suomeksi ja perustelemaan merkityksen ratkaisu. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että myös useiden kielten osaamista (suomen lisäksi myös ruotsia ja englantia) hyödynnetään sanojen merkitysten etsinnässä. (Muikku-Werner ym. 2012: 172–174) Voidaan siis sanoa, että kielenoppija voi käyttää hyväkseen kaikkia muita opittuja kieliä, joka edistää kohdekielen ymmärtämisprosessia (Muikku-Werner 2015: 210).

Muikku-Werner (2015) on havainnut, että tekstin temaattinen yhtenäisyys ja fraasin sisäiset semanttiset sidokset auttavat vieraan sanan ymmärtämistä, jos fraasin jokin jäsen tiedetään äidinkielen pohjalta. Tutkimuksessa todetaan, että kun äidinkielessä tietyt sanamuodot esiintyvät yhdessä toisen sanan kanssa semanttisten suhteiden perusteella, voi olettaa, että myös sukukielen kohdesanojen välissä on samanlainen sidoksisuus (Muikku-Werner 2015: 191–195).

Suomen taivutusjärjestelmä on säilyttänyt vanhoja agglutinoivia typologisia piirteitä paljon paremmin verrattuna viroon, koska viro on paljon konservatiivisempi kieli (Remes 1995: 8). Suomen ja viron taipuviin sanoihin vaikuttavat astevaihtelu, tavuluku, nominatiivin ja/tai vartalon loppuäänne tai äänneet (Remes 1983: 67; 1995: 69). Agglutinoiville kielille on tunnusomaista liittää taivutuselementit suoraan sanan vartaloon, joten kielenkäyttäjät ovat tottuneet morfologisten muotojen paljouteen ja taivutusvartalojen vaihteluun. (Siivelt ym. 2013: 344)

1.2. Toisen kielen oppiminen

Toisen kielen omaksuminen tapahtuu samalla tavalla kuin äidinkielen, jos ihmisellä on mahdollisuus osallistua vuorovaikutukseen toisten kohdekieltä puhuvien ihmisten kanssa. Toisen kielen oppiminen tarkoittaa, että kieltä omaksutaan kieliyhteisön sisällä luonnollisesti tai ohjausta saaden.

Puhutaan myös termeistä *omaksuminen* ja *oppiminen*. Kielen *omaksuminen* (engl. *acquisition*) voi tapahtua luonnollisessa kielenkäyttöympäristössä, mutta *oppimiseen* (engl. *learning*) tarvitaan jonkinlaista opetusta. (Sajavaara 1999a: 74–75) Suomessa käytetään aiheesta termejä *suomi toisena* ja *vieraana kielenä* (Latomaa & Tuomela 1993: 239; Sajavaara 1999: 75). Toinen kieli on siis luokkahuoneen ulkopuolella kohdekielen maassa omaksuttu kieli ja vieras kieli opitaan luokkahuoneen sisällä ja maassa, jossa kohdekieli ei ole kieliyhteisön kieli (engl. *foreign language learning*) (Latomaa & Tuomela 1993: 21, 26). Tässä tutkimuksessa käytetään suomalaisten viron kielestä termiä toinen kieli, koska he ovat opiskelleet viroa itsenäisesti sekä saaneet opetusta Virossa.

Kielenoppimisen prosessi on tärkeä prosessi, johon vaikuttavat useat eri tekijät (Sajavaara 1999a: 98). Oppimisprosessiin vaikuttavat viron kielen järjestelmä, transfer, kielenoppijoiden kokemukset ja käsitykset suomen ja viron samanlaisuudesta ja erilaisuudesta, kontrastiivinen metalingvistinen tietoisuus ja sen kehittäminen sekä suomenkielisen oppijan prosessointistrategiat. Kontrastiivinen metalingvistinen tietoisuus on oppijan tietoisuus olemassa olevista kielen ilmiöistä ja kieleen liittyvistä kysymyksistä. Opiskeluun vaikuttavat vielä opiskelijan opiskeluasenne, motivaatio ja oppimiskulttuuri. (Kaivapalu 2009: 383) Prosessointistrategialla tarkoitetaan esimerkiksi tietoista sääntöjen käyttöä (Kaivapalu 2005: 98). Kaivapalun (2005) tutkimuksessa oppijan prosessointistrategialla tarkoitetaan lähdekielen taivutusmallien käyttöä kohdekielen prosessoinnissa (Kaivapalu 2005: 30).

Ringbom (1987) osoittaa, että vieraan kielen opiskelussa, kieltä ei puhuta luonnollisessa kielen ympäristössä ja monissa luokkahuoneissa ollaan riippuvaisia kirjallisista materiaaleista, joten saadaan vaikutelma, että suullinen kielitaito on vähemmän merkittävä, koska luokkahuone ei tarjoa aitoa tarvetta harjoittaa suullista kielitaitoa luonnollisessa viestinnän kontekstissa, vaikka teennäisen kielen käyttäminen olisi

hyödyllisempää (Ringbom 1987: 27). Vieraan kielen opiskelijan motivaatio voi olla instrumentaalista – kielenoppija opiskelee tunnollisesti, mutta vain lyhytaikaisesti (Ringbom 1987: 29).

Kielitaito koostuu eksplisiittisestä eli tietoisesti hankituista tiedoista, mutta implisiittisistä eli tiedostamatta omaksutuista taidoista (Martin 2006: 47). Vieraan kielen oppimisessa opiskelija hyödyntää aiempaa tietoa, mikä on hänelle tuttua jo entuudestaan äidinkielen opiskelusta tai muista kielistä. Kielenoppija soveltaa osaamien kielten struktuureja sekä ilmaisustrategioita, joita hän hallitsee. (Kaivapalu 2009: 385–386) Kielen prosessoinnissa kielenkäyttäjä turvautuu tietoonsa äidinkielen järjestelmästä, johon havainnot perustuvat (Sajavaara 2006: 17).

Tämä tarkoittaa sitä, että kielenoppija tietoisesti oppii kieltä opiskellessaan uutta tietoa, jota hän soveltaa oppimisessa. Tiedostamatta omaksutut taidot kielenoppija omaksuu huomaamatta ja niitä tietoja ihminen ei analysoi. Ei ihme, että suomalainen vironoppija saattaa käyttää hyväkseen suomen kielen struktuuria ja järjestelmää.

Aikuiset ovat kykeneviä opiskelemaan asioita tietoisesti ja käyttävät hyväksi iän ja kokemuksen mukanaan tuomia strategioita, jotka voivat nopeuttaa oppimisprosessia (Sajavaara 1999a: 89). Tietoinen opiskelu voi vahvistaa kielen syötettä ja tuoda esiin äidinkielestä poikkeavia kohdekielen ilmiöitä (Sajavaara 2006: 16).

Kielenoppijan ikä vaikuttaa myös toisen tai vieraan kielen opiskeluun. On tutkittu, että aikuiset hyödyntävät äidinkieltään enemmän kuin lapset ja vieraan kielen oppimisessa on enemmän todisteita siirtovaikutuksesta verrattuna toisen kielen omaksumisen ympäristöön (ks. Tarone 1979, Marton 1980, Meisel 1983, McLaughlin 1978b) (Ringbom 1987: 64 välityksellä)

1.3. Lähdekielen vaikutus kohdekieleen

Annekatriin Kaivapalu on tutkinut lähdekielen vaikutusta kohdekieltä opiskeltaessa (ks. esim. Kaivapalu 2005; 2009; 2013). Kaivapalu on tutkimuksissaan (ks. esim. Kaivapalu 2005) keskittynyt erityisesti virolaisiin ja venäläisiin suomen kielen opiskelijoihin.

Scott Jarvis (2000) on kehittänyt yhteisen metodologisen viitekehysten lähdekielen vaikutuksen tutkimiseen. Yhteinen metodologinen viitekehys on tarpeellinen, jotta lähdekielen vaikutuksen tutkimuksia voitaisiin vertailla keskenään. Yhteinen metodologinen viitekehys koostuu vähintään kolmesta osatekijästä:

- 1) teoreettisesti neutraali lähdekielen vaikutuksen määritelmä,
- 2) taustamuuttujien kontrolloiminen ja poissulkeminen,
- 3) riittävän tiiviit perusteelliset todisteet lähdekielen vaikutuksen puolesta tai vastaan. (Jarvis 2000: 252; Kaivapalu 2009: 386)

Kielten välisestä vaikutuksesta kohdekieleen käytetään termiä *siirtovaikutus* tai *transfer*. Siirtovaikutus (engl. *transfer*) on prosessi, joka ilmenee lähdekielen mallin toistumisena kohdekielessä (Selinker 1992, Kaivapalu 2005: 29 välityksellä). Transferilla kuvataan kielenoppijan aiemmin opitun vaikutusta myöhempään (Sajavaara 2006: 11).

Kun puhutaan lähdekielen vaikutuksesta, puhutaan sekä negatiivisesta että positiivisesta lähdekielen vaikutuksesta. Negatiivinen siirtovaikutus eli interferenssi (engl. *negative transfer, interference*) ilmenee, kun lähdekielestä siirtyy oppijankieleen kohdekielen kannalta negatiivisia ilmiöitä (Sajavaara 2006: 11). On otettava huomioon, että lähdekielen vaikutusta kohdekieleen ei voida luokitella negatiiviseksi tai positiiviseksi. Voidaan ainoastaan tutkia kielenoppijan kohdekielen tuotoksia, joissa ilmenee lähdekielen vaikutus (Sajavaara 2006: 11).

Lähdekielen vaikutuksen eksistenssiin tarvitaan „jonkinlaista lähde- ja kohdekielen järjestelmien kosketuspintaa: molemmissa kielissä on oltava jotain, joka oppijan mielessä on siirrettävissä“ (Martin 1999).

Martin (ks. Martin 2006) on pohtinut kielen prosessointiin liittyviä kysymyksiä sekä esittänyt teoreettisia näkökulmia morfologisten prosessien suhteessa kielen välillä. Martin (2006) on osoittanut, että ”kielet voivat vaikuttaa toisiinsa oppimis- tai käyttöprosessissa vain, jos niiden välillä on jonkinlainen kosketuspinta eli molemmissa kielissä on jotakin rakenteellisesti, semanttisesti tai funktionaalisesti riittävän samanlaista

aineista. Muuten ei kielenkäyttäjän mielessä synny sitä assosiatiiivista tai analogista siltaa, joka on kieltenvälisen vaikutuksen edellytys“ (Martin 2006: 47).

Kaikki kielenoppijan virheet eivät johdu siirtovaikutuksesta ja kaikki siirtovaikutuksen tapaukset eivät johda virheisiin (Ringbom 1987: 67). Kielenoppiminen on prosessi, jossa virheet ovat oppimisen tietyissä vaiheissa luonnollinen osa sitä. Kielenoppijan kieli ei ole muodoltaan virheellinen, vaan ”matkalla kohti kehittyneempää kohdekielen muotoa“ (Sajavaara 1999b: 117).

1.4. Koodinvaihto

Koodinvaihdolla tarkoitetaan kahden tai monen kielen käyttöä samassa keskustelussa tai sen osissa (Verschik 2004a: 25–26). Tässä tutkimuksessa koodinvaihtoa tapahtuu informanttien puheessa eli kohde- ja lähdekieltä käytetään rinnakkain yhden lausuman tai puheenvuoron aikana. Tässä työssä koodinvaihdolla tarkoitetaan keskustelun kielen (viron kielen) vaihtamista suomen kieleen yhden puhujan eli informantin puheenvuoron tai lausuman sisällä.

Koodinvaihto voi olla ”kielensisäinen eli yhden kielen piirissä tapahtuva koodinvaihto toiseen kieleen tai kieltenvälinen koodinvaihto, joka tarkoittaa vaihtamista kielestä toiseen” (Praakli 2002: 41) (Praakli 108)

Koodinvaihtoa tapahtuu niin äidinkielisten puhujien sekä ei-sujuvaa kohdekieltä puhuvien kielenoppijoiden kommunikaatiossa. Monikielisissä puheyhteisöissä koodinvaihtoa ei voi arvioida kielitaidon puuteeksi. (Kalliokoski 1995: 19) Koodinvaihtoa voi pitää myös yhtenä keinona ilmaista muille keskusteluun osallistuneille jokin uusi asia toisella kielellä (Kalliokoski 1995: 19).

Koodinvaihdossa sekoittuvat oma äidinkieli ja toinen opittu kieli (Kalliokoski 1995: 16). Tilanteissa, joissa kielenoppijat osaavat muita kieliä kohdekielen lisäksi, voi tapahtua koodinvaihtoa myös enemmän kuin kahden kielen välillä. Tässä tutkimuksessa siihen tarkemmin ei perehdytä.

Maria Frick (2010) on tutkinut Virossa asuvien tai siellä asuneiden suomalaisten koodinvaihtoa Facebookissa. Frick toteaa, että suomalaiset Facebookin käyttäjät kirjoittavat statuskirjoitukset kahdella kielellä siksi, että heidän suomalaiset sekä

virolaiset ystävänsä ymmärtäisivät viestin. Frickin artikkelissaan pohditaan, että koodinvaihdon voi nähdä kirjoittajan identiteetin luomisena. Facebookissa kahden kielen käyttäminen voi olla keino, jolla ilmaistaan suomalais-virolaista identiteettiä. (Frick 2010: 55) Kaivapalu ja Muikku-Werner toteavat, että „oma identiteetti vahvistuu, kun se voidaan merkitä monikielisessä ympäristössä“ (Kaivapalu ym. 2010: 71).

Tilanteen kontekstin mukaan ja koodia vaihtamalla kielenoppija vaihtaa omaa sosiaalista identiteettiään (Kalliokoski 1995: 14). Tätä ideaa havainnollistaessa kielenoppija ottaa mukaan omaa sosiaalista identiteettiään kohdekielisestä maasta palattuaan takaisin äidinkieltä puhuvien maahan ja yhteiskuntaan. Frickin (2010) tutkimuksessa Virossa asuvat tai siellä asuneet suomalaiset käyttävät Facebook kirjoituksissaan viroa suomalais-virolaisen identiteetin ilmaisemiseen (Frick 2010: 55). Facebookissa tapahtuu myös koodinvaihtoa suomen ja viro välillä. Suomalaiset Facebook-käyttäjät käyttävät kirjoituksissaan viroa, suomea tai molempia joko tietoisesti tai tiedostamatta. (Frick 2010: 62) Gumperzin määritelmän mukaan koodinvaihto perustuu puhujien tietoiseen tai tiedostamattomaan kielellisen aineksen prosessointiin, jossa toimii kaksi kieliopillista systeemiä (Lauttamus 1992: 8).

Kun on tottunut käyttämään tietynlaista sanastoa esimerkiksi koulussa, työssä tai treeneissä, kohdekielellä ilmaiseminen saattaa tuntua luonnollisemmalta kuin lähdekielellä. Jokaisen kielen opiskelu muokkaa kielenoppijan identiteettiä tavalla tai toisella. Virossa jo pitkään asuvilla suomalaisilla opiskelijoilla saattaa alkaa muodostua suomalais-virolainen identiteetti. Yleensä kielenkäyttäjä voi joko tietoisesti tai tiedostamatta ilmaista itseään, millä kielellä haluaa – äidinkielellä tai muulla opitulla vieraalla kielellä. Yleensä englanti toimii tällaisessa tilanteessa *lingua francana* hyvin.

1.5. Negaatio suomessa ja virossa

Tässä luvussa tarkastellaan negaatiota eli kieltoa. Työn kirjoittaja valitsi tarkasteluun kiellon ilmaisemiseksi käytetyt kielto sanat *mitte* ja *pole*, koska samanlaisia ilmiöitä ei ole suomen kielessä. Täten suomenkielisten vironoppijoiden on oppittava näiden sanojen käyttö ulkoa ja he eivät voi turvautua omaan äidinkieleen. Voidaan siis sanoa, että näiden kahden sanan käyttämisessä lähdekielen vaikutusta ei tapahdu, mutta tämä ei tarkoita sitä,

että lähdekielen vaikutusta ei ole viron konstruktioissa, joissa on käytetty näitä kieltosanoja.

Virossa on taipumaton kieltosana *ei*, eli verbien kieltomuodot muodostetaan indikatiivissa, konditionaalissa ja epäsuorassa tapaluokassa kieltosanan *ei* avulla. (Remes 1983: 135) Kaikissa persoonissa käytetään samaa muotoa, kuten alla olevasta taulukosta (ks. taulukko 1) näkee.

yks. 1. p.	ma ei näe	mon. 1. p.	me ei näe
2. p.	sa ei näe	2. p.	te ei näe
3. p.	ta ei näe	3. p.	nad ei näe

Taulukko 1. Persoonien kielteinen taivutus virossa.

Viron imperatiivissa kieltosana on *ära* 'älä', joka yksikön 2. persoonassa on *ära* ja muissa käytetään konsonanttivartaloa *är-*, johon liitetään imperatiivin tunnus (ks. taulukko 2).

yks. 1. p.	–	mon. 1. p.	ärge/m
2. p.	ära	2. p.	ärge
3. p.	ärgu	3. p.	ärgu

Taulukko 2. Kieltosanan *ära/ärge* taivutus virossa.

Kieltosanan *ei* lisäksi käytetään kiellon ilmaisemiseksi kieltosanaa *mitte*. (Remes 1983: 135-137). Esimerkiksi: *Ma ei lähe mitte homme, vaid ülehomme* 'En lähde huomenna, vaan ylihuomenna'. Käytettäessään *mitte*-partikkelia, kielto kohdistuu *da*-infinitiiviin. Imperatiivissa olisi esimerkiksi *Mitte rääkida!* 'Ei saa puhua!'.

yks. 1. p.	en näe	mon. 1. p.	emme näe
2. p.	et näe	2. p.	ette näe
3. p.	ei näe	3. p.	eivät näe

Taulukko 3. Persoonien kielteinen taivutus suomessa.

Suomen kielessä on persoonissa taipuva kieltoverbi (Remes 1995: 40-41). Suomen imperatiivissa kieltosana muodostuu *äl(ä)*-vartaloon, joka taipuu persoonissa (ks. taulukko 3 ja 4) (VISK § 108). Esimerkiksi *älkäämme menkö kotiin*.

yks. 1. p.	–	mon. 1. p.	älkäämme
2. p.	älä	2. p.	älkää
3. p.	älkөөn	3. p.	älkөөt

Taulukko 4. Kieltoisanan *älä/älkää* taivutus suomessa.

Kieltomuodosto *pole* on erikoinen tapaus, koska kaikki muut negatiivin muodot ovat aina liittomuotoja, joihin liittyy kieltosana *ei*. *pole* on *olema*-verbin *p*-alkuinen kieltoomuodosto, esimerkiksi *pole* (ei ole), *poleks* (ei oleks), *polnud* (ei olnud), *polevat* (ei olevat). (Remes 1995: 40–41).

2. Tutkielman toteutus

Tässä luvussa kerrotaan suullisen aineiston keruumenetelmästä, sekä miten aineisto tallennettiin ja litteroitiin. Kuvailaan myös tutkimukseen osallistuneiden informanttien taustatietoa. Lopuksi selitetään tutkimuksessa käytettyjen esimerkkien indentifikaatiot, jotka ovat peräisin informanttien haastatteluaineistosta.

Tutkimukseen valitut esimerkit ovat valittu huolellisesti aineiston litteroinnista ja edustavat työssä tutkittuja ilmiöitä, kuten lähdekielen vaikutus kohdekieleen, koodinvaihto ja negaatio. Tämän työn kirjoittaja on kääntänyt informanttien esimerkit idiomaattiseen suomen ja viron kielelle. Työn kirjoittaja on syntyperäinen virolainen, joka on aloittanut suomen kielen opinnot Suomessa toisena kielenä (S2) vuonna 2009 ja jatkanut Tarton yliopistossa (suomi vieraana kielenä), joten hänellä on hyvä käsitys suomalaisten sekä virolaisten puheesta. Idiomaattisena suomen ja viron kielellä tarkoitetaan lähinnä kieliopillisesti oikeita käännöksiä. Vaikka tutkitaan puhuttua kieltä, käännöksien kannalta on epäolennaista kääntää informanttien esimerkit viron ja suomen puhekieleen, koska puhekieli varioi jokaisen kielenkäyttäjän mukaan ja analyysi perustuu enemmän lähdekielen ja koodinvaihdon ilmiöihin kuin puhekielen erilaisuuksiin. Viron ja suomen kielen normien mukaisesti käännettyjen esimerkkien avulla tutkitaan, kuten jo aiemmin mainittuja kielen ilmiöitä.

2.1. Materiaalin keruu

Aineisto kerättiin suomalaisilta Tartossa asuvilta yliopisto-opiskelijoilta, joita haastateltiin Tarton yliopiston tiloissa.

Tässä tutkimuksessa käytetään tiedonhankintamenetelmänä teemahaastattelua, jota varten laadin vastaavanlaisesti teeman mukaiset kysymykset. Teemakysymykset käsittelevät viron kielen oppimista, Virossa asumista ja oppimista sekä viron kielen käyttöä vapaa-ajalla. Sosiolingvivistisestä näkökulmasta ja jatkotutkimuksien kannalta tärkeinä olen pitänyt myös kysymyksiä kanssakäymisestä muiden virolaisten ja suomalaisten kanssa Tartossa sekä kontaktien ylläpidosta Suomeen.

Haastattelun teemavalinta on valittu mielenkiinnosta ja sosiolingvivistisestä näkökulmasta oli tärkeää saada suppea katsaus suomalaisten opiskelijoiden sopeutumisesta virolaiseen

yhteiskuntaan, koska kielen opiskelussa vaikuttaa myös motivaatio. Myös toisen tai vieraan kielen institutionaalisen oppimisen ja luonnollisen omaksumisen kannalta on hyvä tietää informanttien ajatuksia kohdekielen opiskelusta ja muista keinoista, jotka potentiaalisesti myötävaikuttavat kielen oppimiseen.

Haastattelut ovat puolistrukturoituja ryhmähaastatteluja, joihin kaksi informanttia on osallistunut kerrallaan. Tätä työtä varten on laadittu on kaksi ryhmähaastattelua, joissa keskustelu tapahtuu viroksi. Haastatteluissa informanteilla oli mahdollisuus käyttää viroa vapaasti. Haastattelut järjestettiin tilassa, jossa ei ollut ulkopuolisia henkilöitä, joten keskustelussa ei ollut häirintää eikä keskeytyksiä.

Haastattelut tallennettiin puhelimen (Samsung Galaxy S8) ääninauhuri -sovelluksella. Kaikki tallennettu materiaali litteroitiin. Litteroinnissa on käytetty Eeva-Leena Seppäsen *Keskusteluanalyysin perusteet* -kirjassa esittämää litterointimerkistöä. Pienen katsauksen litteroidusta haastatteluaineistosta löytää liitteistä (ks. liite 1).

2.2. Informantit

Informantit ovat Tarttoon muuttaneita yliopisto-opiskelijoita, jotka ovat kotoisin eri puolilta Suomea. He ovat muuttaneet Tarttoon opiskelemaan vasta aikuisiässä ja eivät olleet opiskelleet viroa ennen Viroon muuttoa. Informantit ovat 23–32-vuotiaita Suomessa syntyneitä opiskelijoita, jotka asuvat tai asuivat vielä aineistonkeruun aikana Tartossa. Informantit ovat asuneet Tartossa noin 3–6 vuotta. Informantit ovat käyneet viron alkeiskursseilla, mutta myöhemmin he ovat opiskelleet viroa enimmäkseen itsenäisesti, ilman opetusta. Informanteilla ei ollut ennen haastatteluja ennakkotietoa siitä, mitä tarkemmin heidän tuottamastaan viron kielestä aletaan tutkia.

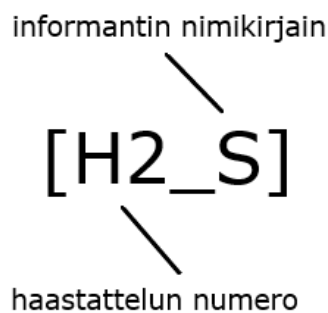
Informanteilta kerättiin taustainformaatiota taustatietolomakkeilla (ks. tarkemmin taustatietolomakkeen malli liitteestä 1), jossa pyydettiin muun muassa arvioimaan viron kielen taitotaso ja yhteenvetona informanttien viron taitotaso vaihtelee A2-tasosta C1-tasoon. Tasojen vaihtelu saattaa johtua siitä, kuinka pitkään he ovat asuneet Virossa ja opiskelleet viron kieltä.

Taustatietolomakkeista selviää, että informantit ovat opiskelleet muita opittuja kieliä seuraavasti: ruotsi (4 informanttia), englantia (3), ranska (3), japani (2), venäjä (1), espanja

(1), georgia (gruusia) (1), portugalin kieli (1) ja viittomakieli (1). Kaiken kaikkiaan informantit ovat opiskelleet vähintään kolmea kieltä viron lisäksi, joka tarkoittaa sitä, että informanteilla on selvästi kokemusta myös muiden kielten opiskelusta.

Jokaisen informantin esimerkkilause on merkitty indentifikaatiolla eli tunnuksella, jonka selityksen näkee kuvasta 1. Kuvan esimerkissä informantin nimikirjain on nimestä Sanni.

Informantin identifikaatio on pantu hakasulkeisiin (ks. kuvio 1), jossa iso H-kirjain ja numero merkitsevät haastattelua, H-kirjaimen jälkeen on alaviiva ja S-kirjain on kyseisen esimerkin lausuneen informantin tunnus. Haastatteluja on yhteensä kaksi ja informantteja neljä (Oona, Emilia, Venla ja Sanni). Haastatteluihin osallistuneiden henkilöiden nimet on muutettu yksityisyyden suojan vuoksi. Haastattelijana toimi tämän työn kirjoittaja.

Kuvio 1. Informantin identifikaatio.

3. Kvalitatiivinen haastatteluaineiston analyysi

Tässä luvussa analysoidaan haastatteluaineistoa, jossa kiinnitetään huomio lähdekielen vaikutukseen, joka ilmenee vironoppijoiden puheessa. Analysoidaan myös koodinvaihdon ilmiötä ja lopuksi tutkitaan *mitte*-partikkelin sekä kieltomuodoston *pole* käyttöä informanttien repliikeissä tai pienemmissä puheenvuoron lausumien konstruktioissa. Lähdekielen vaikutusta havaitaan melko usein informanttien puheessa. Lähdekielen negatiivista vaikutusta on kohdekielisen natiivipuhujan (tässä tutkimuksessa virolaisen, joka osaa suomea) helppoa havaita kielenoppijan puheesta silloin, kun kielenoppijan tuotokset ovat lähdekielen järjestelmän mukaisia. Lähdekielen positiivista vaikutusta on vaikeaa havaita, koska oppijankielessä ei esiinny poikkeamia kohdekielestä.

Esimerkit esitetään niin, että esimerkin numeron vieressä oleva tunnus *a* tarkoittaa informantin lausuttua originaalilausumaa (esimerkki 3a), *b* tarkoittaa suomennettua (3b) ja *c* vironnettua vastinetta (3c). Analyysi on informanttien pienestä lukumäärästä johtuen kokonaan kvalitatiivinen.

3.1. Lähdekielen vaikutuksesta johtuvat konstruktio

Ensin pohditaan, miten lähdekielen vaikutus ilmenee informanttien puheessa. On luonnollista, että nojataan äidinkielen järjestelmään vieraan kielen oppimisessa, kuten esimerkissä (1a) informantti käyttää virolaisia sanoja, mutta suoraan lähdekielen eli äidinkielen kielijärjestelmän mukaan. Suomessa (ks. esimerkki 1b) konstruktio *joka toinen viikko* on vakiintunut ilmaus, mutta vironkieliselle voi tällaiset lähdekielen vaikutuksesta kehittyneet konstruktio kuulostaa epätavalliselta, koska virossa käytettäisiin ilmausta *üle nädala* tai *iga kahe nädala tagant*. Esimerkissä (1a) informantin lausuma on kokonaan viroksi, mutta lausuman alussa havaitaan konstruktio, jossa ilmaus on peräisin lähdekielestä.

(1a) **iga teine nädal** käin Soomes hetkel [H1_O]

(1b) **joka toinen viikko** käyn Suomessa tällä hetkellä

(1c) **praegu** käin iga **kahe nädala tagant** Soomes

Lähdekielen vaikutuksen ilmiötä vahvistaa myös toisen informantin esimerkki (2a), jossa toistuu samanlainen lähdekielen ilamus, kuten edellisessä esimerkissä (1a). Molemmat informantit ovat muodostaneet konstruktion samalla periaatteella. Ensimmäisessä esimerkissä (1a) pääsana on *nädal* 'viikko' ja toisessa esimerkissä (2a) on pääsana *kuu* 'kuukausi'.

(2a) mitte iga kuu aga **iga teine kuu** [H1_E]

(2b) ei joka kuukausi mutta **joka toinen kuukausi**

(2c) mitte iga kuu aga **iga kahe kuu tagant** / mitte iga kuu aga **üle kahe kuu**

Seuraavassa esimerkissä (3a) on käytetty lähdekielistä verbiä *kohdata*, viroksi *kohtama*. Vaikka suomessa tällainen ilmaus *arvot eivät kohtaa* olisi mahdollista (ks. esimerkki 3b), virossa lausekkeen *väärtused ei kohta* ei ole olemassa. *Arvot* on monikkomuotoinen abstraktisana, kuten esimerkiksi *ajatukset* tai *rakkaus*. Tässä esimerkissä käytetty verbi *kohtama* 'kohdata' ilmaisee liikkumisen olotilaa, joka tässä kontekstissa ei olisi mahdollista. Tässä tapauksessa informantti on tehnyt väärän verbivalinnan.

(3a) kus väärtused **ei kohta** kohalikega [H2_S]

(3b) jossa arvot **eivät kohtaa** paikallisten kanssa

(3c) kus väärtused **ei ühti** kohalikega

Esimerkissä (4a) näkyy selvästi sekä kohdekielen positiivinen vaikutus. Sekä suomessa että virossa käytetään verbiä *yrittää* ja *üritama* samassa merkityksessä. Verbin *üritama* synonyymejä ovat esimerkiksi *proovima* 'kokeilla', *püüdma* 'pyrkii' ja *katsetada* 'kokeilla'. Ilmaisun *ei üritanud sisse saada* täsmää vironkielisen esimerkin kanssa (4c). Täten, informantti on käyttänyt lähdekielen apua kohdekielisen verbikonstruktion luomisessa.

(4a) Helsingisse ma isegi **ei üritanud** sisse saada [H2_S]

(4b) Helsinkiin mä **en edes yrittänyt** päästä sisään

(4c) Helsingisse ma isegi **ei üritanud** sisse saada

3.2. Viro-suomi-viro koodinvaihto vironoppijoiden puheessa

Koodinvaihtoa tapahtuu, kun vieraan kielen oppijat käyttävät kohdekielen lisäksi apunaan myös lähdekieltä. On helppoa vaihtaa kieltä, kun tietää keskustelukumppanin osaavan tietyllä tasolla sekä viroa, että suomea. Haastatteluissa Virossa asuvat suomalaiset yliopisto-opiskelijat kertoivat käyttävänsä puhuessaan suomea myös viroa, koska joitakin asioita on helpompaa ilmaista viroksi. Haastatteluista kävi ilmi, että suomalaiset käyttävät todennäköisesti viroa tai virolaisia sanoja silloin, kun he tietävät keskustelukumppanin osaavan viroa. Myös samaa erikoisalaa opiskelevilla henkilöillä saattaa siis olla yhteinen sanasto, jota he käyttävät vuorovaikutuksessaan.

Tyypillisesti käytetään erikoisalojen sanastoa, mutta myös tavallisia lekseemejä, kuten esimerkiksi *tubli*. Lekseemiä *tubli* on vaikeaa kääntää yksiselitteisesti suomen kielelle, koska se voi tarkoittaa esimerkiksi *kilttiä lasta* 'tubli laps' tai *ahkeraa opiskelijaa* 'tubli õpilane'. Lekseemin *tubli* vartalon ja *sti*-liitteen avulla voi muodostaa myös adverbini *tublisti*, joka on suomeksi *melkoisesti* eli 'üsna tublisti'. Esimerkiksi *laps on tublisti kasvanud* 'lapsi on kasvanut pituutta'.

Informantti Sanni kertoi, että hän käyttää lekseemiä *tubli*, koska sille ei ole suoraa vastinetta (ks. Sannin vastaus esimerkistä 15a). Informantit kertoivat myös, että he käyttävät tarkoituksenmukaisesti tai vahingossa myös tiettyjä sanoja suomalaisten kanssa, jotka eivät puhu viroa. Esimerkiksi Sanni kertoi käyttävänsä verbikonstruktiota *koppa ette viskama* 'olla kyllästynyt johonkin' myös suomennettuna *mulla on koppa eessä* (vir. *mul on kopp ees*). Oppijan ensikielessä tapahtuu muutoksia uusien kielten oppimisen vaikutuksesta (Sajavaara 2006: 12). Tämän perusteella voidaan väittää, että toisen kielen eli viron opiskelu voi aiheuttaa muutoksia kielenoppijan äidinkielisessä sanastossa.

Kun kielenoppijalla on vaikeuksia ilmaista itseään kohdekielellä, koodinvaihto on luonnollinen vaihtoehto. Opiskelija voi käyttää koodinvaihtoa joko tietoisesti tai tiedotamattaan ja erityisesti silloin, kun puhutaan henkilön kanssa, joka on opiskellut myös samoja toisia tai vieraita kieliä.

(5a) kui **kuulin että** on võimalus [H1_O]

(5b) kun **kuulin että** on mahdollisuus

(5c) kui **kuulsin et** on võimalus

Esimerkissä (5a) informantti aloittaa lausuman viroksi, seuraavaksi tapahtuu koodinvaihtoa suomeksi, sitten lausuma päättyy viroon, joten informantti käyttää lähde- ja kohdekieltä viro-suomi-viro suuntaisesti. Informantti aloittaa lausuman ehto- ilmaisevalla konjuktiolla *kui*, käyttää suomenkielistä *kuulla*-verbin 1. persoonan myönteistä imperfektiä, jonka jälkeen seuraa toinen suomenkielinen alistuskonjunktio *että*, joka aloittaa sivulauseen objektina: *että on võimalus*. Koska virossa sekä suomessa verbin *olla* taivutuksessa yksikön kolmanteen persoonaan on *on*, ei voida määritellä kuuluuko *on* lähdekieleen tai kohdekieleen, koska molemmin puolin se olisi mahdollista. Viimeinen lausuman lekseemi *võimalus* on selvästi viroksi ja esittää uutta tietoa.

Informantin puheessa tapahtuu prosessointi, jossa käytetään apuna lähdekieltä. Ero suomen ja viroon lekseemien välillä on hyvin pieni, mutta informantti turvautui äidinkieleen. Perustetaan informantin valinta sillä, että ero suomen ja viroon välillä on hyvin pieni ja merkitykseltään identtiset ja morfologisesti hyvin läheiset lekseemit menevät kielenoppijalla helposti sekaisin, kuten esimerkiksi myös natiivipuhujilla.

Suomen ja viroon paikallissijajärjestelmät ovat hyvin samankaltaisia, joten kielenoppija pystyy hahmottamaan kohdekielen järjestelmää lähdekielensä avulla. Suomessa ja virossa paikallissijoja ovat inessiivi, illatiivi, elatiivi, adessiivi, allatiivi ja ablatiivi. Yleisiä paikallissijoja suomessa olivat myös essiivi, partitiivi ja translatiivi, viroon essiivin ja translatiivin funktiot ovat samanlaisia kuin suomessa. (Siivelt ym 2013: 343–344). Nykyään essiiviä, partitiivia ja translatiivia käytetään pääasiassa muissa funktioissa.

Seuraavassa esimerkissä (6a) informantti Emilia käyttää koodinvaihtoa puhessaan. Lähdekielen apua on käytetty konstruktioiden *Georgiast* (Georgiasta) ja *muualt* (muualta), koska sisä- ja ulkopaikallissijat ovat kieliopinmukaisia sekä päätteet soveltavat viroon lisäksi myös suomen kielioppia. Viron elatiivin päätte *-st* (suomessa *-stA*) on lisätty lekseemiin *Georgia* ja ablatiivin päätte *-lt* (suomessa *-ltA*) on lisätty konstruktion *muualt*.

(6a) aga meil on ka välismaalt **Georgiast** või kustki **muualt** tudengeid [H1_E]

(6b) mutta meillä on myös ulkomailta **Georgiasta** tai jostakin **muualta** opiskelijoita

(6c) aga meil on ka välismaalt **Gruusiast** või kuskilt **mujalt** tudengeid

Alleviivattu konstruktio **kustki* (ks. esimerkki 6a) on sekä kohdekielen että lähdekielen prosessoinnin tuloksena syntynyt tuotos, joka molemmissa kielissä ei tarkoita mitään. Sanassa on kuitenkin sen verran kohdekielelle ominaisia elementtejä, että siitä tunnistaa mitä sanaa informantti on tarkoittanut. Aiemmissä leksikaalisen samankaltaisuuden vaikutusta käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että ymmärtäminen on sitä helpompaa, mitä enemmän vertailtavassa ja sukulaissanassa on samoja kirjaimia (ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 256) (Muikku-Werner 2015: 202 välityksellä). Kuten (6a) esimerkit osoittavat, konstruktion **kustki* merkitys on pääteltävissä ja ymmärrettävissä sukulaissanojen avulla. Muodossa **kustki* ensimmäiset kirjaimet täsmäävät viron adverbien *kus* ja *kust* kanssa.

Esimerkeissä (7a) käytetään viron persoonapronominia *ma* ja lähdekielen verbin *nähdä* myönteistä 1. persoonan imperfektiä. On mielenkiintoista, että informantti myös toistaa edellä sanottuja lausekonstruktiota *ma näin* (ks. esimerkki 7a). Toisto puheessa tarkoittaa yleensä, että puhuja tarvitsee lisää aikaa (ks. esim. Hennoste 2000: 54) Tässä on juurikin kyse asian muistuttamisesta eli henkilö on hakemassa sanaa *alati* 'aina' ja päättää toistaa edellisiä sanoja.

Koodinvaihtoa voi tulkita keskustelussa myös keskustelun apukeinona kun informantti kokee puheen prosessoinnissa vaikeuksia tai ongelmia. Vaikeuksia voidaan havaita puheesta erilaisten ilmiöiden avulla, kuten esimerkiksi käyttämällä diskurssipartikkeleita, toistoa, epäröintisignaaleja, korjailua, sekä tietyissä tilanteissa myös demonstratiiveja. (Lauttamus 1989: 178)

(7a) ma **näin** ma **näin** seda aladi [H2_V]

(7b) mä **näin** mä **näin** sitä aina

(7c) ma **nägin** ma **nägin** seda alati

Informantti käyttää lausumassa (7a) toistoa, koska kohdekielisen lekseemin *alati* prosessointi tuottaa vaikeuksia. Ensin esimerkissä käytetään vironkielistä persoonapronominia *ma*, sitten suomenkielistä verbin *nähdä* 1. persoonan imperfektiä *näin*, jota seuraa molempien toisto: *ma näin*. Voidaan päätellä, että esimerkeissä käytetään koodinvaihtoa viron ja suomen välillä.

Informantin käyttämää muotoa **aladi* voidaan tulkita myös semanttisesti moniselitteisesti. On otettava huomioon että „kielellisen muodon tarkkuudella on erityisesti merkitystä silloin, kun muodon poikkeamat saattaisivat aiheuttaa vääriä tulkintoja tai kun seurauksena saattaisi olla jonkintyyppistä moniselitteisyyttä“ (Sajavaara 1999a: 95). Edellisen selvittelyn jälkeen ei ole epäilystä, että informantti tarkoitti lekseemiä *alati* ’aina’, mutta tosiasia on se, että suomessa esiintyy myös lekseemi *alati* (vir. pidevalt), joka äännetään suomen fonologian mukaan **aladi*. Voidaan sanoa, että lekseemiä *alati* käytetään harvemmin kuin lekseemiä *aina*, joten todennäköisesti informantti käytti lausumassa viron lekseemiä *alati* ’aina’.

(8a) **lähe** juba **siihen** et se on hea koht kus õppida [H1_E]

(8b) **lähde** jo **siihen** et se on hyvä paikka, missä opiskella

(8c) mine juba sinna et see on hea koht kus õppida

Esimerkissä (8a) informantin lausumassa on lähdekielen prosessoinnin tuloksena muodostettu konstruktio *lähe juba siihen*, jossa on tapahtunut koodinvaihto suomi-viro-suomi. Lähdekielisessä ilmaisussa *lähe* on verbin *lähteä* imperatiivin 2. persoonan preesensin puhekielinen muoto, *juba* ’jo’ on vironkielinen adverbi ja *siihen* on suomessa adverbina käytettävä *se*-pronominin illatiivimuoto.

3.3. Suomen ja viron negaation vertailu

Tässä luvussa analysoidaan viron negaation käyttöä informanttien puheessa. Vertaamalla esimerkkejä suomeen ja viroon, voidaan sanoa, onko lausumissa lähdekielen vaikutusta vai ei. Tässä luvussa keskitytään erityisesti esimerkkeihin, joissa käytetään kieltosanaa *mitte* ja verbikonstruktiota *pole*, koska halutaan tietää, miten vironoppijat käyttävät kieltosanoja ja poikkeako suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden puhuttu kieli

natiivipuhujien kielestä. Ensin analysoidaan *mitte*-partikkelin käyttöä ja sitten kieltomuodostoa *pole*.

Informantit puhuvat siitä kuinka nykyään ihmiset eivät puhu keskenään, vaan kaikki keskustelevat mieluummin älypuhelimilla. Informantti Oona vastaa: *keegi ei mitte räägi kellegiga*. Kieltosana *ei* on lauseessa aina verbin edellä, kuten esitetään esimerkissä (9c): *keegi ei räägi mitte kellegagi*. Informantin esimerkissä (9a) *mitte*-partikkeli on siirtynyt verbikonstruktion *ei räägi* väliin.

(9a) keegi ei **mitte** räägi **kellegiga** [H1_O]

(9b) kukaan ei puhu **kenenkään kanssa**

(9c) keegi ei räägi **mitte kellegagi**

Esimerkissä (10a) *mitte*-partikkelilla on kopulatiivinen funktio, jossa *mitte*-partikkeli yhdessä *ei*-kieltosanan kanssa yhdistävät päälauseen ja sivulauseen. Suomessa merkitykseltään lisäävissä lauseiden liitoksissa yhdistävänä sanana on yleensä *ja* tai *eikä* (10b). Virossa *mitte*-partikkelilla voi rinnastada pää- ja sivulausetta. Suomessa *mitte*-partikkelin sijaan käytettäisiin kieltosanaa *eikä*, johon kuuluu liitepartikkeli *-kä*, ja joka kuuluu suomen rinnastuskonjunktioihin.

(10a) tema õpib ka omal vabal ajal **mitte ei** loe tõde ja õigust [H2_S]

(10b) hän opiskelee myös vapaa-ajallansa **eikä** lue totuutta ja oikeutta

(10c) tema õpib ka omal vabal ajal **mitte ei** loe tõde ja õigust

Lähdekielen vaikutus on merkittävä myös seuraavassa negaatioesimerkissä *mitte ei* (11a), jonka vastine suomeksi olisi *eikä* (11b). Tässä lausumassa ei ole käytetty *mitte*-partikkelia, joka tässä tapauksessa sopisi esimerkin lihavoidun *ei*-kieltosanan tilalle ja indefiniittisen adverbien *üldse* perään.

Esimerkissä (11a) informantin valitsema kiellon toistossa on informantti käyttänyt lähdekielen järjestelmän mukaista konstruktioita, koska virossa usein käytettäisiin *mitte*-partikkelia tällaisessa konstruktiossa (11c).

Rakenteeltaan täydellisessä lauseessa partikkeli *mitte* on fakultatiivinen eli valinnainen. Kun lause on epätäydellinen, kieltä ilmaistaan painottamalla. Esim. *Ta ei käi (mitte) kuskil.* 'Hän ei käy missään'.(EKK) *Ta ei kallista mind (mitte) üldse.* 'Hän ei halua mua koskaan'.

(11a) ei, **ei üldse** [H2_V]

(11b) ei, **ei yhtään**

(11c) ei, **mitte üldse**

Esimerkissä (12a) kieltä ilmaistaan painottamalla ja vaihtoehtoisesti partikkelin *mitte* voi jättää pois (12c). Informantti käyttää indefiniittistä adverbia *üldse*.

(12a) ma **üldse** ei vaata seda telekat [H2_V]

(12b) mä en katso **ollenkaan** sitä telkkaria

(12c) ma ei vaata **(mitte) üldse** seda telekat

Esimerkin (13a) lausuman kielellinen yksikkö *ei veel* on vastaus haastattelijan kysymykseen: *kas te olete lugenud eestikeelseid raamatuid* (13). *ei veel* (13a) on muodostettu suomen järjestelmän mukaisesti: *ei vielä* (13b). Tässä viroksen adverbi *veel* 'vielä' on muodostettu suomen eli lähdekielen avulla. Tällainen konstruktio viroksi kuulostaa omituiselta. Informantti on käyttänyt vastauksessaan partikkelin *mitte* sijaan kieltosanaa *ei*.

(13) [H1_H]: ee: kas te olete lugenud eestikeelseid raamatuid

[H1_O]: ei veel

(13a) **ei veel** [H1_O]

(13b) **ei vielä**

(13c) **mitte veel**

Seuraavana siirrytään sellaiseen kieltomuodostoon, joka esiintyy vain virossa – erikoinen kieltomuodosto *pole*, jolla ilmaistaan virossa myös kieltä (Remes 1995: 41).

Kieltomuodosto *pole* syntyy yhdistämällä verbi *olema* kieltosanaan *ei*. Käytetään seuraavasti: indikatiivin preesensissä *pole* (=ei ole), konditionaalin preesensissä *poleks* (=ei oleks), indikatiivin imperfektissä *polnud* (=ei olnud), kvotatiivin preesensissä *polevat* (=ei olevat) jne. Kieltosanan *pole* ensimmäinen kirjain *p* on peräisin kieltosanasta *epi > *ep* > *ep ole* > *pole*. Kun käytetään kieltomuodostoa *pole*, kieltosana *ei* jätetään pois. (Remes 1983: 136)

Informantti käyttää esimerkissä (14a) kieltomuodostoa *pole* 3. persoonan aktiivin indikatiivin perfektissä: *pole olnud* ja esimerkissä (15a) aktiivin indikatiivin preesensissä: *pole*.

(14a) aga see **pole** alati nii **olnud** [H2_S]

(14b) mutta se **ei ole** aina **ollut** näin

(14c) aga see **pole** alati nii **olnud**

Virossa tyypillinen kieltomuoto on *ei ole*. Kieltomuodoston *pole* käyttö riippuu enemmän kontekstista. Kun opiskelija omaksuu viron kielen järjestelmän, silloin hän todennäköisesti oppii käyttämään kieltomuodostoa *pole*.

Lyhyissä vastauksissa lauseessa *pole* saattaa kuulostaa tottumattomalta esimerkiksi kysymyslauseissa: *Kas sul on sularaha? Pole.* 'Onko sinulla käteistä? Ei ole.' tai *Kas oleks pidanud panema midagi sooja selga? Poleks.*

(15a) sest et sellele **pole** otsest niukest sellist vastandit soome keeles [H2_S]

(15b) koska siihen **ei ole** sellaista suoraa vastinetta suomen kielessä

(15c) sellepärast et sellel **pole** otsest niisugust sellist vastet soome keeles

Kieltomuodostoa *pole* voidaan käyttää myös eksklamatiivisessa ilmauksessa eli huudahduslauseessa (EKK). Esimerkiksi *Pole midagi!* Esimerkki (15a) on väitelauseen muotoinen lausuma, jolla informantti esittää arvion sanan vastineesta suomen kielellä.

Yhteenveto

Tämän tutkielman tarkoituksena oli tutkia lähdekielen vaikutusta Tartossa asuvien suomalaisten opiskelijoiden käyttämässä puhutussa viron kielessä. Aikaisemmin on tutkittu suomenoppijoiden suomea sekä vironoppijoiden viroa kirjoitettujen aineistojen, kuten esimerkiksi kielitestien pohjalta (ks. tarkemmin Kaivapalu 2005, Muikku-Werner ym. 2012). Tämän tutkielman tavoitteena oli analysoida lähdekielen vaikutusta juuri suomalaisten opiskelijoiden puheessa. Tätä deskriptiivista tutkimusta varten on tämän työn kirjoittaja kerännyt aineiston, joka koostuu haastatteluista. Haastattelut järjestettiin suomalaisten opiskelijoiden kanssa Tartossa.

Tutkielman ensimmäisessä luvussa kerrotaan taustatietoa lähisukukielten ymmärrettävyydestä, toisen kielen oppimisesta, aikaisemmista tutkimuksista lähdekielen vaikutuksesta kohdekieleen sekä viron ja suomen negaation vertailusta. Toisessa luvussa kerrotaan tarkemmin aineistonkeruusta sekä tutkimukseen osallistuneista informanteista. Kolmannessa luvussa pohditaan haastatteluaineiston esimerkkien kautta, miten lähdekielen vaikutus ilmenee suomalaisten opiskelijoiden puhutussa virossa.

Tutkielmassa esitetyt havainnot osoittavat, että suomenkielisten vironoppijoiden prosessoinnin tuloksena lausumissa eli puhutussa kielessä syntyy sekä lähde- että kohdekielisiä konstruktioita. Suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden puhutussa kielessä havaittiin koodinvaihdon ilmiö. Opiskelijat käyttävät äidinkieltä melko vapaasti ja haastattelujen perusteella suomalaisten kanssaopiskelijoiden myös virolaista sanastoa, silloin kun sanoja on vaikea kääntää äidinkielelle, esimerkiksi *tubli*.

Negaation analyysin ideana oli analysoida, miten informantit käyttävät partikkelia *mitte* sekä kieltomuodostoa *pole*, koska suomessa samanlaisia ilmiöitä ei ole. Viron konstruktioissa, joissa oli käytetty *mitte*-partikkelia, havaittiin lähdekielen vaikutusta. Aineistossa oli yleisesti melko vähän negaatiota, joten informanttien kielenkäytössä kieltomuodoston *pole* käyttöä esiintyi harvoin.

Lähtekeele mõju soome üliõpilaste eesti keele kõnes. Kokkuvõte

Siinse bakalaureusetöö peamiseks eesmärgiks oli uurida lähtekeele mõju Tartus elavate soome üliõpilaste suulises eesti keeles. Selle deskriptiivse töö jaoks on töö autor kogunud materjali, mis koosneb intervjuudest. Intervjuud soome üliõpilastega toimusid Tartu ülikooli ruumides.

Bakalaureusetöö esimeses peatükis räägitakse lähedaste sugulaskeelte omavahelisest mõistetavusest, teise keele omandamisest, varasematest uurimistöödest, milles on käsitletud lähtekeele mõju sihtkeelele. Varasemalt on uuritud nii soomlaste eesti keele kui ka eestlaste soome keele omandamist, mis põhinevad kirjalikel keeletestidel (vt Kaivapalu 2005, Muikku-Werner jt 2012). Töös vaadeldakse lühidalt ka eesti ja soome eitust. Teises peatükis räägitakse konkreetsemalt töö materjali kogumisest ja informantide taustast. Kolmandas peatükis analüüsitakse intervjuudest väljavalitud näidete abil, kuidas lähtekeele mõju väljendub soome üliõpilaste suulises eesti keeles.

Töös esitatud näidete põhjal üliõpilased kasutavad oma emakeelt üsna julgelt. Intervjuud näitavad, et eesti keele sõnavara kasutatakse soomlastest kaasõpilastega suheldes siis, kui sõnu on raske tõlkida emakeelde, näiteks *tubli*.

Eituse uurimisel on lähtutud sellest, et partikkel *mitte* ja eitusvorm *pole* on oma olemuselt eripärased ja soome keeles vastavaid nähtusi ei ole. Lähtekeele mõjust johtuvates eesti keele konstruktsioonides oli kasutatud partiklit *mitte*. Materjalis leidis vähe eituse kasutust, seega materjali põhjal suuremaid järeldusi teha ei saa.

Lähteet

EKK 2007 = Mati Ereht, Tiiu Ereht, Kristiina Ross, Eesti Keele Käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Jarvis, Scott 2000. Methodological rigor in the study of transfer: identifying L1 influence in the interlanguage lexicon. *Language Learning* 50 (2), 245–309.

Frick, Maria 2010. Suomi–viro-koodinvaihto Facebookissa. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 49–67.

Kaivapalu, Annekatrin 2005. Lähdekieli kielenoppimisen apuna. *Jyväskylä Studies in Humanities* 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kaivapalu, Annekatrin 2007. Äidinkieli vieraiden kielten opiskelussa – etu vai haitta? – Olli-Pekka Salo, Tarja Nikula ja Paula Kalaja (toim.) *Kieli oppimisessa – Language in Learning. AFinLAN vuosikirja* 65, 289–309.

Kaivapalu, Annekatrin 2009. Vironkielisen suomenoppijan äidinkieli – ongelma, haaste vai voimavara? – *Virittäjä* 3, 382–401.

Kaivapalu, Annekatrin, Pirkko Muikku-Werner 2010. Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkieltensä pohjalta? – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20, 68–97.

Kaivapalu, Annekatrin, Pille Eslon 2011. Onko lähisukukielen vaikutus suomen ja viron omaksumiseen symmetristä? Korpuspohjaisen tutkimuksen tuloksia ja haasteita. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 21, 132–153.

Kalliokoski, Jyrki 1995. Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. – *Virittäjä*, 99(1), 2–24.

Lauttamus, Timo 1989. Havaintoja koodinvaihdosta ja lainoista amerikansuomalaisten englannin kielessä. – *ACTA Universitatis Ouluensis series B humaniora* 14. Oulu: Oulun yliopiston englannin kielen ja pohjoismaisten kielten laitos, 173–185.

Lauttamus, Timo 1992. Lainaaminen ja koodinvaihto: havaintoja amerikansuomalaisten kielistä. *Virittäjä*, 96(1), 3–16.

- Latomaa, Sirkku & Veli Tuomela. 1993. Suomi toisena vai vieraana kielenä?. *Virittäjä*, 97(2), 238.
- Martin, Maisa 2006. Suomi ja viro oppijan mielessä. Näkökulmia taivutusmuotojen prosessointiin. – *Lähivörtlusi. Lähivertailuja* 17, 43–59.
- Muikku-Werner, Pirkko 2013. Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. – *Lähivörtlusi. Lähivertailuja* 23, 210–237.
- Muikku-Werner, Pirkko 2015. Tekstin semanttiset sidokset ja lähisukukielen ymmärrettävyys. – *Lähivörtlusi. Lähivertailuja* 25, 191–215.
- Muikku-Werner, Pirkko, Maria Heinonen 2012. Lumesadu – ‘tarina’ vai ‘lumikasa’ vai ei kumpikaan? Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa. – *Lähivörtlusi. Lähivertailuja* 22, 157–187.
- Praakli, Kristiina 2002. Koodinvaihdosta Tampereen virolaisten kielenkäytössä. Äidinkieli ja toiset kielet. Sirkku Latomaa (toim.). *Tampere Studies in Language, Translation and Cultrue, Series B 1*. Tampere: Tampere University Press, 2004, 106–116.
- Ringbom, Håkan 1987. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Ringbom, Håkan 2007. *Cross-linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Remes, Hannu 1983. *Viron kielioppi*. Porvoo – Helsinki – Juva.
- Remes, Hannu 1995. Suomen ja viron vertailevaa taivutustypologiaa. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja = Publications of the Department of Finnish, Saami and logopedics. Oulun yliopisto. Oulu: Monistus- ja Kuvakeskus.
- Sajavaara, Kari 1999a. Toisen kielen oppiminen. Teoksessa Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A. (toim.) *Kielenoppimisen kysymyksiä. Soveltavan kielentutkimuksen keskus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 73–102.

Sajavaara, Kari 2006. Kontrastiivinen analyysi, transfer ja toisen kielen oppiminen. – Annekatriin Kaivapalu, Külvi Pruuli (toim.). Lähivördlusi. Lähivertailuja 17. Jyväskylä Studies in Humanities 53. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–26.

Siivelt, Keaty, Sanna Mustonen 2013. Lähdekielen vaikutus ja kielitaitotasot: paikallissijojen kehitys oppijansuomessa. – Lähivördlusi. Lähivertailuja 23, 341–370.

Verschik, Anna 2004a. Koodivahetus meil ja mujal. – Keel ja Kirjandus 1, 25–45.

VISK § 108. VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio.

VISK § 1003. VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio.

Litteet

LIITE 1. Esimerkki litteroidusta haastattelusta.

[H2_H] = haastattelija

[H2_S] = informantti Sanni

[H2_V] = informantti Venla

[H2_H]: kas te vaatate eesti kanaleid või eestikeelseid filme

[H2_S]: väga vähe: tahaks nagu rohkem väga vähe

[H2_V]: ma üldse ei vaata seda telekat mul ei ole he he

[H2_S]: telekat võib netist ka vaadata aga lihtsalt ei viitsi

[H2_V]: ei viitsi ei

[H2_S]: võtab nii=palju aega pigem ma=i=tea loeb midagi või (.) või teeb ristsõnu: (.)
käsitööd

[H2_H]: kas te olete lugenud eestikeelseid raamatuid

[H2_S]: mõningaid ikka (.) väga väheseid

[H2_H]: kas sul tuleb meelde mõni

[H2_S]: ee: oot mis see oli (.) no Rehepappi olen ikka lugenud hhh. ja: Hingede öö ja (...)
no ma mõtlesin et ma tahtsin nagu nee=nende klassikutega alustada vaata ja siis ma
üritasin tõde ja õigust lugeda aga see oli juba natuke liiga arenenud keel minu=jaoks (.)

[H2_V]: mul on see veise: tiinuse ja sünnituse patoloogia (.) oli eelmine

[H2_S]: no=vaat tema on tubli jah (.) tema on tubli jah (.) tema õpib (.) ka omal vabal ajal
(.) mitte ei loe tõde ja õigust

[H2_V]: eelmisel suvel seda juba luin (.) ja nüüd peaks uuesti (.) see=on (.) tuleb eksam
midagi küsimusi siit=et (.) noh

LIITE 2. Taustatietolomake.

TARTU ÜLIKOOL
Eesti keele ja üldkeeleteaduse instituut

TAUSTATIETOLOMAKE
Luottamuksellinen

Yhteystiedot:

- 1) Sukunimi:
- 2) Etunimi:
- 3) Osoite:
- 4) Sähköpostiosoite:
- 5) Puhelinnumero:

- 6) Nainen Mies
- 7) Syntymävuosi:
- 8) Syntymäpaikka:
- 9) Asuinpaikka nyt (kaupunki ja maa):
- 10) Äidinkieli:
- 11) Äidin äidinkieli:
- 12) Isän äidinkieli:
- 13) Puhutaanko kotona viroa?: Kyllä Ei
- 14) Kenen kanssa puhut viroa?:
- 15) Onko sinulle aikaisemmin opetettu viroa (ennen Viroom muuttoa?): Kyllä Ei

Jos kyllä, kuka?:

- 16) Montako vuotta (ja kuukautta) olet asunut Virossa?:
- 17) Mitä muita kieliä olet opiskellut?:
- 18) Oletko käynyt viron kielen kurss(e)illa?: Kyllä Ei

Jos kyllä, minkä tason kurss(e)illa?:

19) Arvio omasta viron kielen taitotasostasi:

A2 B1 B2 C1 C2

Koulutustiedot:

20) Opintosuunta/ koulutusohjelma:

21) Opintojen aloitusvuosi:

22) Alempi (kandi) tai ylempi (maisteri) korkeakoulututkinto?:

23) Arvio opintojen vaiheesta: alku- keski- loppuvaihe

24) Kuvaile lyhyesti tämänhetkistä asumistilannettasi:

25) Kuvaile lyhyesti harrastuksiasi ja vapaa-ajanviettoasi:

LIITE 3. Suostumuslomake.

TARTU ÜLIKOOL
Eesti keele ja üldkeeleteaduse instituut

SUOSTUMUSLOMAKE
Luottamuksellinen

Suostumuslomake tutkimukseen osallistumisesta

Haastateltavan nimi: _____

Tutkimukseen suostuvan allekirjoitus

_____ / ____ 20____

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus

_____
Nimen selvennys

Tutkimuksesta tiedottaneen henkilön allekirjoitus

_____ / ____ 20____

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus

_____
Nimen selvennys

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merylyn Palmiste,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lähdekielen vaikutus suomalaisten vironoppijoiden puheessa“, mille juhendaja on Tiina Nahkola, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merylyn Palmiste

12.06.2019